

Skladenjski elementi govornega jezika v jutranjem programu komercialnega radia (Radio City)

Alenka Valh Lopert

IZVLEČEK: Namen razprave je ponazoriti skladenjsko podobo prosto govornega jezika v pogovornih oddajah Radia City v Mariboru, in sicer v jutranjem programu, ki ga oblikujeta novinarja voditelja (moderatorja).

ABSTRACT: This paper presents the syntactic structure of casual spoken language on the morning talk shows broadcast by Radio City in Maribor, which are moderated by two professional journalists.

1 Uvod

Raziskovanje kakovosti jezika medijev je predmet jezikoslovnih razprav pravzaprav šele v novejšem času. V okviru komunikacijskih znanosti dobiva raziskovanje govora na radiu poseben status, saj gre za množično komunikacijo, pri kateri novinarji uporabljajo poseben jezik in poseben način govora. Čeprav veljajo mediji za nosilce zbornega jezika in predstavljajo orodje in orožje govora (Zgrabljić 2002, 46), se odstopi od jezikovne norme vedno bolj pojavljajo tudi kot izraz sproščenosti ali kot znak pripadnosti določeni regiji. Javni govorniki, kot so učitelji, politiki, duhovniki, govorniki na javnih prireditvah in posebej govorniki na radijskih in televizijskih postajah bi v skrbi za zborni izrek morali uporabljati priročnike, vendar teh za govorno slovenščino, žal, ni prav dosti. Leta 2003 sta dve lektorici govornega jezika (Šeruga Prek, Antončič 2003) izdali priročnik, ki se opira na obe temeljni deli slovenskega knjižnega jezika, to sta *Slovenska slovnica 2000* in *Slovenski pravopis 2001*.

Na izbiro jezikovnih sredstev govorcev močno vplivajo tako zunanje kot notranje okoliščine, celo ne glede na jezikovno kompetenco govornika, saj analize potrjujejo, da je radio kot medij močno vpet v okolje. V analiziranem vzorcu gre za jezikovno okolje pokrajinskega pogovornega jezika mesta Maribora. V jezikovnih analizah radijskega govora, ki je zajelo t. i. *neposredno ubesedovanje* ali prosto govorjenje (Toporišič 2000, 32) najdemo potrditve, da se jezik mesta Maribor razvija pod vplivom treh narečnih baz, zato narečna govornica v mariborskih predmestjih ni enotna. Prepletajo se: slovenjegoriško narečje, ki se dotika Maribora v Melju in

na Košakih; severnoštajersko narečje, h kateremu prištevamo kozjaški govor, ki se govori v kamniškem predmestju; severnopohorski govor, ki se približuje Mariboru na Studencih in v Radvanju, in vzhodnopohorski govor na Pobrežju, Teznem in v Razvanju (Zorko 1988/89, 170); koroško narečje pa seže še na Činžat ob štajerskih Rušah in na Vurmat ob Črmenici ter Fali ob že štajersko govoreči Selnici (Zorko 2002, 128).¹

Problematika obsežnejše raziskave,² katere del je tukaj predstavljena skladenjska podoba, je osredinjena na jezikovno kulturo govora radijskih postaj v Mariboru, s poudarkom na študiju vzorca komercialnega radia (Radio City), in sicer z vidika ugotavljanja elementov neknjižnega pokrajinskega pogovornega jezika kot tipične značilnosti jezika komercialnega radia v luči zavestnega/zavednega odstopanja od norme v prosto govornih oddajah, tj. na vseh štirih ravneh jezika – glasoslovni, oblikoslovni, skladenjski in besedijski.

2 Radijski govor³

Naloga radia je ne le informirati, ampak tudi vzpostavljati komunikacijski odnos s poslušalci. Čeprav se govor zdi večkrat trivialen (Silverman 1999, 114), je vedno pomembnejši element pri vzpostavljanju socialnih odnosov, kar kaže na pomembnost socialne kompetence (Lepper 2000, 62–77, 104). Družba je vedno bolj govorno usmerjena in tudi v poslovnem svetu je vedno bolj v ospredju govorno sporazumevanje.

2.1 Preko radia je govorništvo zopet postalo pomembno. Kot so tiskani mediji razvili svoje žanre, je tudi radio prevzemal naravne oblike govora in jih prilagajal radijski tehniki, pri tem pa spreminjal zasebno obliko komunikacije v javno. Ko zasebni govor preko radia dobi značilnost javnega, dobiva večjo moč. V okviru komunikacijskih znanosti dobiva raziskovanje govora na radiu poseben status, saj gre

¹ O mariborščini glej tudi: Z. Zorko 1988/89, 2002; T. Pleteršek 1985; M. Bregant 1991, M. Koletnik 2001; M. Redjko 1992; T. Senekovič idr. 2003; M. Krajnc 2004, 2005; A. Valh Lopert 2004, 2005.

² Prispevek je predstavitev delnih ugotovitev obsežnejše raziskave, ki poteka za doktorsko disertacijo (mentorica zasl. prof. dr. Zinko Zorko, izredna članica SAZU), in je osredinjena na jezikovno kulturo govora radijskih postaj v Mariboru. Primerjalno opazuje vzorec nacionalne (Radio Maribor) in komercialne radijske postaje (Radio City). Analiza gradiva poteka s soglasjem obeh radijskih postaj.

³ S. Kranjc (2004, 395–406.) je v analizo zajela naključno zbrano gradivo govornih in zapisanih besedil v sekundarni komunikaciji, to je besedil, ki so nastala za radio ali televizijo. V nasprotju z G. Lepper (2000, 104) dokazuje, da so razlike med besedili pogojene predvsem s posameznikovo jezikovno kompetenco, manj pa z okoliščinami pojavljanja besedila (formalnost : neformalnost govornega položaja, javnost ter prenosnik). Govorjeni jezik raziskuje tudi H. Tivadar (2004, 437–454), ki poudarja, da se najprej ne naučimo govoriti knjižnega jezika, spoznamo ga šele preko medijev in z opismenjevanjem v šoli, z branjem. Namen raziskovanj govornega jezika je določitev in popis aktualne knjižne norme, predvsem zaradi nacionalne vloge knjižnega jezika, in sicer v obliki pravorečja s slovarjem. Knjižna norma ne sme biti le nedosegljiv ideal, ampak živa in aktualna.

za množično komunikacijo (Zgrabljic 2001, 52). Tako se novinarji in napovedovalci na eni strani bojijo prevelikega jezikovnega purizma, zaradi katerega ne bodo sprejeti pri publiki, na drugi strani pa se seveda zavedajo potrebe po pravilnosti jezika (dobri sporočilnosti in kultiviranem glasu) ter želijo s tem izraziti tudi osebno kulturo in govor (Zgrabljic 1996, 155–167).

Na komercialnih radijskih postajah voditelji izberejo neknjižni pogovorni jezik v situacijah, kjer besedila tvorijo spontano in niso vnaprej pripravljena. Pri branju novic, vremenske napovedi pa prevladuje knjižni pogovorni oz. knjižni zborni jezik.

2.2 V analiziranem gradivu predstavlja temeljno obliko sporazumevanja dvogovor dveh novinarjev voditeljev, na eni strani med njima samima, na drugi pa z njunimi sogovorci. Dialog je najbolj demokratična oblika komuniciranja. Obstajajo različne definicije dialoga, skupno jim je, da ga obravnavajo kot interakcijo med dvema osebama ali več, med katerimi se uporabljajo določeni znaki. T. Korošec (1998, 245–278) analizira besedilne lastnosti vprašanj kot ene od prvin dvogovora. Za intervju velja, da »/.../ jezikovna stran [intervjuja] temelji na dvogovoru, ki je jezikovna in (nejezikovna) dejavnost praviloma dveh oseb« ter da »radijski in televizijski intervju imata samo obliko prvotnega pogovora, ki je *kot taka* usmerjena k naslovnikom (poslušalcem/gledalcem). Vse definicije intervjuja se ujemajo v tem, da je intervju pogovor med osebama/osebami za javnost.« Tako v dvogovornem položaju nastaja dvogovorno besedilo, katerega tvorca sta osebi A in B. Med obema prihaja do sporazumevanja (Korošec 1998, 245): »Ko je izrečena A-jeva spodbuda (nagovorna replika N) in B-jev odgovor nanjo (odgovorna replika O), je besedilno zaključena ena dvogovorna sekvenca, ki ima komplementarno nagovorno in odgovorno repliko. Spodbuda ima različne jezikovne uresničitve. Pri informativnem dvogovoru ima npr. obliko vprašalne povedi ... Ker spodbuda (nagovor N) v dvogovoru predstavlja odgovor (je usmerjena k odgovoru), je nagovor že po svojem sporočanjem smislu napoveden (kataforičen). Enako je z odgovorom, ki je po svoji sporočanski funkciji navezovalec (anaforičen). Odgovor spada k nagovoru, ker je z njim izzvan.« Toporišič prav tako ločuje pri govorjenju dve vlogi, in sicer govornico in poslušalno, ki za vsako stanje v sodelovanju določata, kateri udeleženec je govoreči in kateri je poslušajoči. Prvega lahko imenujemo govorec (g), drugega poslušalec (p). Poslušalcev je seveda lahko več (Toporišič 2000, 733). Pri dvogovornem besedilu ločimo (Korošec 1998, 253) enosmerni in obojesmerni dvogovor. Pri prvem posamezni udeleženci sami odločajo, kdo lahko kdaj kaj reče, pri drugem pa je vloga spodbujevalca izmenična. Z urejenostjo vsakdanjega govora se ukvarjata I. Hutchby in R. Wooffitt, ki predstavljata začetnika analize dialoga Sacksa (Hutchby, Wooffitt 2001, 47). Raziskoval je vsakodnevno govorico, od formalnih (zdravnik – pacient) ali obrednih (poroka) do popolnoma sproščenih pogovorov. Model menjavanja vlog (angl. *turn-taking*) temelji na predpostavki, da menjavanje vlog predstavlja vire, ki so sistematično porazdeljeni med govornice. Za sporazumevanje pa so zelo pomembna naslednja tri pravila: 1. prevzemanje vlog obstaja; 2. govornice/govornice naj ne bi govorili hkrati; 3. prevzemi vlog se izvršijo s kar se da majhnim razmikom. Dvogovor na radiu mora nadomeščati z jezikovnimi sredstvi vse tisto, česar poslušalec ne vidi, saj le tako lahko vzdržuje stik s poslušalci.

2.3 Pogosto pa se žanri med seboj mešajo – intervju, konverzacija in neob-

vezen pogovor. (Zgrabljić 2001, 112). Poslušalci so v glavnem *naključni, poslušajo selektivno* in so *selektivno nepozorni*. Radio je kot spremljava pri neki dejavnosti, zvočna kulisa, izvor servisnih informacij. Pomembno dejstvo je, da so dialoške oddaje večinoma del dopoldanskega programa, popoldan in zvečer pa ima radio močno konkurenco v TV (Zgrabljić 2001, 209). Avtorica na osnovi kvantitativne analize ugotavlja več osnovnih vrst dialoga v radijskem programu: telefonski pogovor, pogovor v studiu, pogovor izven studia, kombinacija pogovora v studiu in izven njega, pogovor v dveh studiih.

2.4 Radio je kot enodimenzionalen masovni medij sposoben prenesti le del totalne multimedijske komunikacije iz naravnega okolja. To je njegova osnovna omejitev, pri tem pa ima novinar vlogo reprezentativnega spraševalca, saj zastopa poslušalce. Od njega je odvisno, koliko informacij bodo poslušalci dobili. Zato se mora čim bolj izogniti monotoniji.

2.5 Na slovenskem jezikoslovnem področju se z analizo jezika v govornih medijev (radio, televizija), sem prištevam še SMS-sporočila in računalniške klepete, ki nastopajo kot nadomestki telefonskih pogovorov, v zadnjih letih ukvarjajo: H. Tivadar (1998) ob akustični analizi fonema /v/ na primerih iz radijskih besedil proučuje normiranje in uresničevanje govornega knjižnega jezika; na osnovi sodobnih radijskih besedil (2004) pa opozarja na nekatera odprta vprašanja govornega knjižnega jezika in govora v medijih nasploh (vpliv narečij, redukcije samoglasnikov, vpliv pisnega jezika); L. Kosi (2000) je na osnovi anketnih vprašanj analizirala govorni del radijskega programa, motnje v jeziku in govoru, in sicer na nacionalni radijski postaji (Radio Slovenija); S. Krajnc (2003) namenja raziskovalno pozornost skladenjski analizi besedil, ki nastajajo v računalniških klepetih; M. Kalin Golob (2003) zastavlja vprašanje, ali gre pri radijskih in televizijskih pogovornih oddajah, namenjenih predvsem mlajšim, za kršitev jezikovnokulturnega načela o rabi knjižnega jezika, katerega značilnost je odklon od pričakovanega zbornega jezika oziroma knjižne govornice, ali že za pojav novega žanra znotraj publicistične funkcijske zvrsti. Pri tem poudarja, da ne gre za neobvladovanje knjižnega jezika, ampak za željo po sproščenosti in ustvarjanju stika s sogovorci, (ne)pripadanje določenemu družbenemu sloju; nasprotno pa je S. Kranjc (2004) poskušala pokazati nekatere značilnosti in eventualne razlike glede zvrstnosti med besedili, ki nastajajo v okviru nacionalnih in zasebnih medijev (za radio ali televizijo), in ugotovila, da so razlike med besedili pogojene predvsem s posameznikovo jezikovno kultiviranostjo, manj pa z okoliščinami pojavljanja besedila; J. Zemljarič Miklavčič (2004) pri gradnji govornega korpusa pri zajemu in razvrščanju govornih besedil v korpus opozarja na pomen vključenosti gradiva kontaktnih oddaj na TV in radiu; T. Verovnik (2004) raziskuje govorni knjižni jezik v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah; I. Orel (2004) analizira jezikovne posebnosti SMS-zapisov kot nadomestkov telefonskih pogovorov in ugotavlja, da so veliko bolj sproščeni, nekonvencionalni na ravni pravopisa, glasovne podobe, skladenjske zgradbe in izbire besedja; A. Žele (2006), ki raziskuje krajevni govor v lokalnih medijih (lokalna glasila in radio), opozarja, da prav leksika in skladnja najbolj jasno kažeta, da se narečni krajevni govor v govorni in pisni oblik v zadnjih dveh desetletjih spreminja v nesistemsko nadnarečno pogovorno različico.

3 Skladnja mariborskega neknjižnega pogovornega jezika v medijih

Desetletja je veljalo, da je govorni jezik na ravni skladnje *pokvarjena* verzija pisnega jezika. Zato so besedila z *napakami* zavrgli in niso bila vredna analize (Halford 1996, 1–3). Danes pa je prav skladnja govornega jezika tista, s katero se ukvarja vedno več jezikoslovcev.

3.1 K. Beaman (Beaman 1984, 45–46) trdi, da ni skladenjskih razlik med govornim in zapisanim jezikom, je le razlika v obliki ali namenu diskurza (angl. *formality*), ne pa toliko v skladenjski zapletenosti. Dolgo je namreč veljalo, da je zapisani jezik bolj zapleten, saj je sestavljen večinoma iz podrednih struktur, govorni pa enostavnejši, saj gre za več prirednih struktur. V nasprotju s temi dognanji pa je, po K. Beaman, M. A. K. Halliday ugotovil, da je govorni jezik bolj zapleten v svoji slovnici kot zapisani in da je neformalen in spontan pogovor slovnično najbolj zapleten, ker je pisanje statično, govor pa dinamičen.

3.2 Jezikovne analize kulture govora na radijskih postajah v Mariboru so zelo redke: leta 1985 je T. Pleteršek kot višješolsko diplomsko nalogo opravila in analizirala jezik Radia Maribor; leta 2003 pa je v obsegu srednješolske raziskovalne naloge nastala primerjava jezika na Radiu Maribor, Radiu City in Radiu Center (Senekovič idr. 2003); obsežnejša analiza jezika nacionalnega radia je bila opravljena kot magistrska naloga *Vpliv jezika okolja na kulturo govora v medijih* (Radio Maribor) (Valh Lopert 2004).

3.3 Za skladnjo mariborskega pogovornega jezika po M. Koletnik (2001, 252) za tvorbo priredno, podredno in soredno zloženih povedi velja, da bistveno ne odstopajo od knjižne tvorbe.

3.4 Skladenjska razčlenitev jezika pogovornih oddaj na nacionalnem radiu iz istega okolja, tj. na Radiu Maribor, kaže, da prevladujejo zapleteno zložene povedi (Valh Lopert 2005). Ta potrditev na slovenskem gradivu empirično ruši stereotipno predstavo, da je govorni jezik skladenjsko enostavnejši kot zapisani. Zapleteno zložene povedi uporabljajo tako poklicni kot nepoklicni sogovorniki, pri tem je verjetno odvisno tudi od splošne jezikovne kompetence posameznika, v kolikšni meri lahko z vidika koherence in kohezije obvladuje daljše govorne odseke. Analizirano gradivo namreč kaže, da so povedi sicer zapleteno zložene, toda polne preskokov, samopopravkov in vmesnih stavkov. Pomemben rezultat analize je tudi opažena prevlada podredja pred priredjem, med odvisniki pa sta najpogostejša predmetni in prilastkov. Med priredji nastopata najpogosteje vezalno in pojasnjevalno, brezvezja so redka, sorazmerno malo je tudi vrivkov. To je sicer za govorna besedila brez vnaprejšnje priprave presenetljivo. Delež polstavčnih tvorb je zelo majhen, nekoliko večji je delež neglagolskih stavkov ter pastavkov, kar je v skladu z značilnostmi dialoga, v katerem nastopajo pozdravi, ogovori, medmeti in členki, ki z drugimi deli sporočil tvorijo soredna razmerja.⁴

3.5 Ob takšnih ugotovitvah, pridobljenih na gradivu nacionalnega radia, me za-

⁴ Analizirana so bila prosto govorna besedila (dvogovori poklicnih govorcev z nepoklicnimi) – kontaktne oddaje, ki potekajo po telefonu (Valh Lopert 2005).

nima, ali je skladenjska struktura neposrednega ubesedovanja v oddajah na komercialnem radiu, v tem primeru Radia City, podobna oz. enaka tisti na nacionalnem.

4 Analiza gradiva

S pojavom komercialnih in lokalnih radijskih postaj se namreč kultura govora le-teh razlikuje od kulture govora na nacionalnem radiu. Novinarji voditelji na komercialnih postajah se sprašujejo, kakšen jezik uporabljati, saj so neprestano pod pritiskom komercialne učinkovitosti. Zato menijo, da bolj je jezik spontan in naraven, tem večji je stik med sogovornikoma. Edini način, da se radio poveže s publiko, je, da način govora prilagodi tistim, ki ga poslušajo, s tem pa se razdalja med novinarji in poslušalci manjša. Takšni profitni vidiki vodijo do nižanja programskih standardov, vedno večji odstotek zabave pa do siromašenja ne le resnejših (nacionalnih in kulturnih) vsebin, ampak tudi jezikovne kulture radia (Zgrabljic 2001, 45).

4.1 Gradivo. V analizo je bilo zajeto gradivo mariborske komercialne radijske postaje **Radio City**, jutranji program, ki traja od petih do devetih zjutraj. Gre za po posnetkih zapisano gradivo,⁵ in sicer v ponedeljek, 22. 5. 2006, obsega štiri ure programa, zajema pa približno 17 000 besed, program oblikujeta ga novinarja voditelja. Jutranji program lahko strnemo v več sklopov: (1) neposredni pogovor med novinarjema voditeljema, njuni komentarji in nagovori poslušalcem; (2) pogovori po telefonu s poslušalci (npr. nagradne igre, sodelovanje pri pripravah na prireditev ob 11. obletnici Radia City); (3) poročila, razmere na cestah in vreme; (4) posnete zabavne oddaje (Reporter Milan, Svetovalnica *Bolfenk*). Za predstavitev skladenjske podobe je bilo izbrano gradivo neposrednega ubesedovanja, tj. neposreden pogovor med novinarjema voditeljema, njuni komentarji in nagovori poslušalcem ter pogovori po telefonu s poslušalci.

4.2 Pri zapisu skladenjske analize so uporabljeni ustaljeni simboli (za posebne simbole se v opombah sklicujem na vir, po katerem so povzeti), ki so bili uporabljeni tudi v analizi govora nacionalnega radia Radia Maribor (Valh Lopert 2004, 2005): S – enostavna poved, S_{negl} – neglagolski stavek⁶ (sam., prid., prisl., nedol., namen.), posebej pastavčne povedi: S_{┐┐} – členkovni pastavek, S! – medmetni in zvalniški pastavek; \$ – polstavek, deležniški (del), deležijski (delež);⁷ S + S – priredje (z ustaljenimi znaki glede na vrsto priredja: S \wedge S vezalno, S \neq S protivno, S v S ločno, S \geq S vzročno, S \Rightarrow S posledično, S = S pojasnjevalno, S < S stopnjevalno); S/S – podredje; S..S – soledje; s/ \s – stavek, razdeljen na dva dela;⁸ < S > – vrinjeni stavek; Ø – izpust glavnega stavka; [=S] – oglati oklepaj označu-

⁵ Pri zapisu za fonetični zapis uporabljam knjižne znake po vzorcu, ki ga uporablja v svojih raziskavah pri analizi mariborskega pokrajinskega pogovornega jezika na ravni glasoslovja Z. Zorko (2002, 127–150).

⁶ Neglagolski enodelni stavek je povzet po *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000, 489, 631).

⁷ Prečrtani S zaznamuje polstavek. J. Toporišič (1992, 370).

⁸ Mali s pomeni del pretrganega stavka (prvi ali drugi del). J. Toporišič (1992, 370). Tudi N. Hribar (2001/02, 320).

je nestavčno pojasnilo⁹ (dostavek, izpostavljanje, pristavek);¹⁰ S ... – poudarjeno tripičje, nedokončana poved (v besediloslovju nedokončan izrek);¹¹ S_e – stavki z okrnjeno zgradbo – elipsa, izpust glagola; [] – poudarjena oglata oklepaja znotraj govora označujeta začetek in konec prekrivanja govora enega in drugega govorca, ki si segata v besedo.¹²

4.3 S primeri iz posnetega in zapisanega gradiva ponazarjam tipologijo najpogostejše realiziranih skladenjskih struktur.¹³

Enostavčne povedi. V sporazumevanju med govorcami prav enostavčne povedi vzpostavljajo stik med sogovorniki, ki mora biti hiter in čim bolj učinkovit. Na ta način vzpostavljajo osebni stik, ker so povedi kratke, pa spodbujajo hitro menjavanje vlog in s tem dvosmerno komunikacijo. Glede na besediloslovni vidik¹⁴ lahko uvrstimo predstavljene kategorije (besedne vrste) med t. i. začetnike, saj opravljajo govornostikovno vlogo, so signali za usmerjanje pozornosti na začetek sporazumevanja, ne pa dejanski začetek besedila. Govorniki namreč želijo čim prej govoriti o temi, zato iz spomina vzamejo miselne vzorce, ki jim omogočajo kar se da hiter prehod na posredovanje teme.

Enodelni neglagolski stavki (S_{negl}): zasledimo samostalniške: *Jaz. – Kako vprašanje. – Zmagovalci Evrosonga.*; pridevniške: *Pridna.*; prislovne *Z lahkoto. – Dobro. – V redu.*

Zelo veliko je medmetnih in zvalniških (S!) ter členkovnih (S_{cl}) pastavkov. Medmetni pastavki se v analiziranem gradivu pojavljajo kot naslednje vrste medmetov (Toporišič 2000, 450–462): (1) razpoloženski: *He, he. – Hm, hm. – La, la, la. – Ha, ha, tnn, tnn.*; (2) pozdravi: *Dobro jutro. – Dober dan. – Zdravo! – Pozdravljeni.*; (3) glagolski velelniški okrnjenec:¹⁵ *Glej! – Čuj! – Evo!*; (4) zvalnica *no*, ki izraža spodbudo, poziv: *No.*; (5) *prosim in hvala*:¹⁶ *Prosim. – Hvala.* Zvalniški

⁹ Zaradi nazornosti so dostavek, izpostavljanje, pristavek pri skladenjski analizi označeni kot nestavčno pojasnilo s simbolom S v oglatem oklepaju [=S], kakor ga uporablja tudi N. Hribar (2001/02, 320). J. Toporišič (2000, 600) imenuje enakostopenjske sestavine, ki se nanašajo na isti predmet (nanosnik), pristavčna besedna zveza tipa *France Prešeren, največji slovenski pesnik, ...*

¹⁰ O medstavi, kamor spadata tako izpostava in pristava (sem pa tudi tradicionalni vrinjeni stavek) obširno govori z vidika besediloslovja T. Korošec (1998, 280–299).

¹¹ Tripičje za ponazoritev nedokončanega izreka uporablja tudi S. Kranjc (2003, 69–82).

¹² Oznaka (ograta oklepaja) je povzeta po P. ten Have (1999, 85–87).

¹³ Zaradi obsežnosti posnetega gradiva so v prispevku predstavljeni le ponazoritveni primeri, saj se mnogi tudi ponavljajo.

¹⁴ Tovrstna obravnava bi presegla obseg zastavljene raziskave, zato besediloslovni vidik tukaj ni podrobneje obdelan. Glej M. Bešter 1999, T. Korošec 1998, M. Krajnc 2005.

¹⁵ Pogost je tudi pravi velelni medmet, ki spodbuja k dejanju. Slovnično izročilo sem prišteva tudi besede, kot so */.../ daj/dajte, dej/dejte*, ki s končnicami ločijo še osebe in števila. Načeloma imajo lahko iste končnice kot velelnik. Primer: *Čajte, mama, bom jaz. Dejva, vzemiva še kos slanine.* (Toporišič 2000, 461) Prim. tudi SP 2001: *lej -te in lej -te* okrnj. glag. (e; e) knj. pog. *glej*: koga/kaj ~ *ptička* |izraža opozorilo|; ~, *ti si moje zadnje upanje* |izraža podkrepitev trditve|; ~, ~, *to je pa novo* |izraža začudenje, presenečenje|.

¹⁶ V *Slovenski slovnici* v podpoglavju *Zvalnice in pozdravi* beremo: "Sem nekako spadata tudi *prosim* in *hvala*." (Toporišič 2000, 462).

pastavki so realizirani kot zvalnice in izrazi spoštovanja: *Gospod Vlado!* – *Drage dame in gospodje!* – *Poslušalke in poslušalci!* Najpogostejši členkovni pastavki so: *Seveda.* – *Ja.* – *Ne.*

Pastavki se pojavljajo v solednem odnosu: (1) z drugimi enodelnimi stavki: *Ja, dobro jutro!* – *No, tako.* – *He, he, recimo, ne.* ($S_1 \dots S_1 \dots S_{\perp} \dots S_{\perp}$); (2) znotraj zložene povedi: *Kolk je ura, glej, čuj.* – *Prosim, prosim, dajte mi pomagat /.../. – Jaz, jaz upam, no, upam, da bomo danes zbrali pravzaprav vse to, kar potrebujemo za ta koncert.*

Dvodelni stavki (S) so poleg pastavkov med najpogostejšimi: *C., B. in A. smo tukaj.*¹⁷ – *Štiri minute čez peto je ura.* – *V novinarski redakciji je B.*

Polstavčne tvorbe so redke. Deležijski polstavek ($S_{\text{delež}}$) se pojavi kot sestavni del zložene povedi: *Odkrito povedano, potrebovala bosta vso pomoč, ki jo lahko dobite.* Čeprav polstavki omogočajo racionalnost govora, so v veliki meri razvezani v odvisnike.

Stavki z okrnjeno zgradbo. V govornem so jeziku zelo pogosti, saj že začetni skladenjski vzorec začnemo izpolnjevati, nato ga zaradi različnih vzrokov (jezikovnih ali nejezikovnih) ne izpolnimo, le delno izpolnimo ali preobrnemo v drugega (Toporišič, 2000, 634). V gradivu so najpogostejši: (1) Nedokončani stavki, zamolki: *Kak naj brez vas to ...; Kaj me boš zdaj vsekal al kaj ... – Torinski prt je samo prt, razumeš ...;* in ob tem prekrivanje govora:¹⁸ Govorec 1: *Mislím ... [kaj zaj] ... za v ponedeljek zjutraj pa sploh, no.* Govorec 2: *[Tak, tak] ... , skratka, ti misliš, da je to neprimerno za Evrosong.* – Govorec 1: *Ja, no, ne rabiš bit zdaj [sarkastičen] ...* Govorec 2: *[Nisem], jaz sem samo realn.* – Govorec 1: *Dajmo raje pogledat preteklost, [o Evrosongu več kasneje] ...* Govorec 2: *[Na današnji dan žalujemo] zaradi zmage Lordov.* (2) Preskoki: *In jaz sem tak dobre volje, jaz se še enkrat ... še enkrat več se je pokazalo /.../; Moram kr povedat, prihaja ... pa predvsem tak frizerji predvsem kličejo /.../; Ja, jaz mislim, da sem najbolj primerna zato, ker sem nekak ... smo na isti valovni dolžini /.../.* (3) Izpust ali elipsa: *Torej na dvesto devetdeset, devetdeset, devetdeset.* (→ *Torej kličite na dvesto devetdeset, devetdeset, devetdeset.*); *Ha, ha, vse najboljše, šest križev že ma.* (→ *Ha, ha, vse najboljše želimo, šest križev že ma.*); *Sami hiti tudi danes zato, da se boste vi dobro prebudili na Radiu City.* (→ *Sami hiti se predvajajo tudi danes zato, da se boste vi dobro prebudili na Radiu City.*)

Večstavčne povedi. Analizirano gradivo kaže naslednje tipe združevanja stavkov v:

(1) Priredja: (a) enostavna, ko nastopata le dva enakovredna dela povedi, so v gradivu redka (*Pokličite kar korajžno in še eno rahlo sporočilo mam za vas.* – *Nato sta dobila vstop na naš koncert, in to na oder s svojo skladbo.*); (b) zapleteno zložena priredja¹⁹ (*Bodisi ste frizer, bi ju sfrizirali, bodisi ste stilist, bi ju oblekli, bodisi*

¹⁷ Imena govorcev so nadomeščena s črkami abecede.

¹⁸ O prekrivanju govora piše P. ten Have (1999, 85–87). Mesto prevzema besede oziroma prekrivanja imenuje mesto prehajanja odnosa (angl. *transition relevance place* – TRP).

¹⁹ V *Slovenski slovnici* (Toporišič 2000, 652) avtor ugotavlja, da gre za zapleteno zloženo poved takrat, »/.../ če imamo zveze stavčnih priredij, priredje z več odvisniki, soledje z več kot dvema neodvisnima stavkoma ali z dvema, od katerih ima vsaj eden odvisnik; nadalje podredja, ki imajo na ravni več odvisnikov priredje; poseben tip so še zložene

ste, kaj jaz vem, koreograf /.../). (2) Podredja: (a) enostavna, torej z enim glavnim in enim odvisnim stavkom, največkrat zastopani so prilastkov (Mate pa čas do devetih kot vsako jutro, *v katero se bomo tudi danes prebujali s samimi hiti na Radiu City.*), predmetni (Jaz vem, *da ju še ne poznate.*) in pogojni odvisnik (Skrajni čas je že bil, *če mene kdo kaj vpraša.*); (b) zapleteno zložena podredja (Veš, to pač je tak način, B., *ki ga ti ne boš razumel, ne, ker jaz tud tebi, ko rečem lape, ne mislim lape, ampak mislim lape.*) (3) Soredja: (a) enostavna: najpogostejša so zvalniško, medmetno in členkovno sooredje (*Dame in gospodje, dobro jutro. – Kak, recimo, oni tebi zvenijo?*); (b) znotraj zapleteno zloženih povedi, ko govorec ne tvori priredne niti podredne zveze stavkov, ko prihaja do preskokov, samopopravkov, v povedih z vrinjenim stavkom (/.../ bodisi ste stilist, bi ju oblekli, bodisi ste, *kaj jaz vem, koreograf /.../; /.../ zakaj bi vi, recimo, če ste frizer, dajem za primer, in zakaj bi prav vas izbral za to /.../; /.../ nenazadnje tudi, ne vem no, glas je tak, tak, ne /.../*) ter med dobesednim navedkom in spremnim stavkom v premem govoru (No, sicer pa jaz pravim, zagotovo je živel, ker kak bi drugače rekli: "*Mala, glej Jezusa.*"). Pri pregledu podredno zloženih večstavčnih povedi je zaslediti tudi strukturo, v kateri je prišlo do izpusta glavnega stavka (Ø): *Če ne štejemo vere milijonov po vsem svetu.* (→ Nimamo dokaza, *če ne štejemo vere milijonov po vsem svetu.*)

Opozoriti velja še na zaporedje naslonk v naslonskem nizu. Presenetljivo je, da ga govorniki kljub hitrosti govora upoštevajo, odstopanja so redka (B., *jaz mam pa eno vprašanje. – Nekaj pa naj bi jih bilo na voljo še tik pred prireditvijo.*)

Za skladnjo govornega jezika novinarjev voditeljev za tvorbo priredno, podredno in soredno zloženih povedi velja, da bistveno ne odstopajo od knjižne tvorbe. Pojavljata pa se izraziti značilnosti pogovornega jezika: (1) ponavljanje se pojavlja kot (a) popolna pojavitev besede (*Vedno, vedno ko mam kako debato /.../ – Verjetno, verjetno je res. – Onadva sta zakon, onadva morta bit na koncertu /.../*); (b) besedne zveze (*Edini hardrok fen, edini hard rok fen, ki /.../*); (c) skladenjskih vzorcev (*Samo, da je rokenrol prišlo nazaj, samo, da je rokenrol prišlo nazaj. – Hvala vsem, ki ste pomagali, hvala vsem, ki ste pomagali z nasveti /.../*), (č) obrazci vesti in naznanil²⁰ (*Ste zares budni, prisebni, pomerite se z A. v igri ja in ne. – To so bile novice Radiu City. Ko se dogaja, mi poročamo.*), (2) popravljanje: možni so le t. i. sprotni ali linearni popravki (Toporišič 2000, 706), saj govornica beseda v primerjavi z zapisano ne omogoča toliko popravljanja (/.../ bi želeli ta dva *mla... nadobudna glasbenika* obut. – V Mariboru v tem trenutku *največ* oziroma *najtopleje* v severovzhodni Sloveniji /.../), (3) pojasnjevanje z nestavčnim pojasnilom (dostavek, izpostavljanje, pristavek), ki se nanaša na isti predmet (Zmagali so torej *Finci, Lordi. – Jaz morem moja dva pubeca, Rogoška slavčka, dobro pripraviti.*)

povedi z vrinjenim stavkom in t. i. premi govor bodisi z zloženim stavkom ali s takim dobesednim navedkom.«

²⁰ T. Korošec uvršča obrazce vesti in naznanil k avtomatizmom (Korošec 1998, 17).

5 Sklep

Skladenjska razčlenitev gradiva na nacionalni radijski postaji **Radio Maribor** (Valh Lopert 2005) je pri analizi neposrednega ubesedovanja pokazala prevladovanje zapleteno zloženih povedi in s tem na slovenskem gradivu empirično porušila stereotipno predstavo, da je govorni jezik skladenjsko enostavnejši kot zapisani. Raba le-teh je verjetno odvisna tudi od splošne jezikovne kompetence posameznika, koliko obvladuje daljše govorne odseke v govornih besedilih. Na nacionalnem radiu je dvogovorom namenjenega tudi več časa, saj gre za zahtevnejše teme, torej zunajjezikovni elementi nedvomno vplivajo na zapletenejši način izražanja. Na drugi strani pa gradivo **Radio City** glede na skladenjsko analizo neposrednega ubesedovanja kaže prevladovanje enostavnih povedi, tj. enodelnih neglagolskih, posebej v velikem številu pastavnih (zvalniških, medmetnih, členkovnih), ter dvostavnih. Pri oblikovanju sporočila prihaja do številnih stavkov z okrnjeno zgradbo, nedokončanih stavkov in prekrivanj, preskokov, ponavljanj in popravljanj. V nasprotju s pripravo pisnega besedila novinarja voditelja na radiu v trenutku, ko izgovorjeno že doseže poslušalce, nimata več časa za premišljeno preoblikovanje povedanega. Njuna misel je med govornjem usmerjena bolj na vsebino izgovorjenega kot na obliko.

Nadaljnje analize bodo poskušale dopolniti tipologijo tukaj predstavljenih najpogosteje realiziranih skladenjskih struktur neposrednega ubesedovanja na komercialnem radiu v Mariboru (Radio City).

Viri in literatura

- Beaman, Karen (1984), Coordination and Subordination Revisited, *Coherence in Spoken and Written Discourse*, Norwood, 45–80.
- Bregant, Mihaela (1991), *Mariborski pogovorni jezik*, Maribor.
- Carter, Ronald, Michael McCarthy (1997), *Exploring spoken English*, Cambridge.
- Coupland, Nikolas (2001), Dialect stylization in radio talk, *Language in*
- Halford, Brigitte K. (1996), *Talk Units: The Structure of Spoken Canadian English*, Tübingen.
- Have P. ten (1999), *Doing Conversation Analysis*, London.
- Hribar, Nataša (2001/02), Vprašanje skladenjske zapletenosti povedi v govornem jeziku politikov, *Jezik in slovstvo*, Ljubljana, 315–329.
- (2003), *Skladenjska razčlenitev sodobnega slovenskega parlamentarnega jezika*, Ljubljana.
- Hutchby, Ian Robin Wooffitt (2001), *Conversation analysis*, Cambridge, Oxford.
- Jutronic, Dunja (2006), Lokalni govor na nacionalni televiziji, emisije, Pol ure torture, *Jezik i mediji*, Zagreb, Split, 335–346.
- Kalin Golob, Monika (2003), Nekonjunktivnost kot žanrotvorno sredstvo? *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*, Ljubljana, 17–18.
- Koletnik, Mihaela (2001), Mariborski pogovorni jezik, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, Maribor, 245–254.

- Korošec, Tomo (1998), *Stilistika slovenskega poročevalstva*, Ljubljana.
- Kos, Lidija (2000), *Govorni del radijskega programa na nacionalni radijski postaji*, Ljubljana.
- Krajnc, Mira (2005), *Besedilne značilnosti javne govorne besede*, Zora 35, Maribor.
- Krajnc, Simona (2004), Jezikovna zvrstnost v medijih, *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*, Ljubljana, 395–406.
- – (2003), Skladenjska analiza besedil, ki nastajajo v računalniških klepetih, *Zbornik referatov z Drugega slovensko-hrvaškega slavističnega srečanja*, Ljubljana, 69–82.
- Lepper, Georgia (2000), *Categories in text and talk*, London.
- NEW media language* (2003), ur. Jean Aitchison, Diana M. Lewis, London, New York.
- Orel, Irena (2004), Sporazumevanje nekoč in danes – od vzorcev pogovorov do mladostniških SMS-ov, *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*, Ljubljana, 407–422.
- Pleteršek, Tatjana (1985), *Jezik Radia Maribor*, Maribor.
- Pogorelec, Breda (1998), Jezikovno načrtovanje govornega jezika pri Slovencih, *Jezik za danes in jutri*, Ljubljana, 56–65.
- Pridham, Francesca (2001), *The Language of Conversation*, London.
- Redjko, Mojca (1992), *Govor Studencev, predmestja Maribora*.
- Senekovič, Teja, B. Hrastnik, V. Pucko (2003), *Dobro govoriti je umetnost – kaj se dogaja z jezikom?*, Maribor.
- Silverman, David (1999), *Interpreting Qualitative Data*, London.
- Šeruga Prek, Cvetka, Emica Antončič (2003), *Slovenska zborna izreka*, Maribor.
- Škofic, Jožica (1991), *Problemi slovenskega pogovornega jezika*, Srednja Dobrava.
- – (1994), O oblikovanju slovenskega pogovarjalnega jezika, *Slavistična revija*, Ljubljana, 571–572.
- Tivadar, Hotimir (1998), *Govorjeni knjižni jezik – njegovo normiranje in uresničevanje: (ob akustični analizi fonema /v/ na primerih iz radijskih besedil)*, Praga, Ljubljana.
- – (2004), Podoba in funkcija govornega knjižnega jezika glede na neknjižne zvrsti, *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem*, Ljubljana, 437–452.
- Toporišič, Jože (1970), Slovenski pogovorni jezik, *Slavistična revija*, Ljubljana, 55–70.
- – (2000), *Slovenska slovnica*, Maribor.
- – (ur.) (2001), *Slovenski pravopis*, Ljubljana.
- Valh Lopert, Alenka (2005), *Kultura govora na Radiu Maribor*, Zora 36, Maribor.
- Verovnik, Tina (2004), Govorjeni knjižni jezik v televizijskih dnevnoinformativnih oddajah: študija primera, *Poti znanstvenega novinarstva – danes in jutri*, Ljubljana, 157–173.

- Vitez, Primož, Ana Zwitter Vitez (2004), Problem prozodične analize spontanega govora, *Jezik in slovstvo*, Ljubljana, 3–24.
- Zgrabljic, Nada (1996), Govor na lokalnim radio-postajama u Istri, *Medijska istraživanja*, 155–167.
- – (2001), *Govor u novinarstvu: vrste i funkcija dijaloga u radijskom programu*, Zagreb.
- Zorko, Zinka (2002), Mariborski pogovorni jezik, *Studia Historica Slovenica*, Maribor, 127–150.
- Žele, Andreja (2006), Krajevni govor v lokalnih medijih, *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*, Zora 41, Maribor, 198–207.

Syntactic Elements of Spoken Language in the Radio City Morning Program Summary

The material analyzed covers casual spoken language on the morning talk shows broadcast by Radio City in Maribor, moderated by two professional journalists. On radio, a dialogue must use linguistic elements to substitute for everything that the listener does not see because this is the only way to maintain contact with the listeners. Syntactically, single-element utterances prevail – that is, non-verbal (e.g., ‘The best of the 80s, the 90s, and today. Easy.’) and elliptical sentences with greetings (‘Good morning!’), address (‘Irena? Our listener Albina ...’), interjections (‘Hm, hm’) and particles (‘Of course, of course’), as well as two-part single-element utterances (‘The time is four minutes past five’). The moderators strive to say a lot in the shortest time possible and this is why they form numerous sentences with truncated structures (‘Tina, perhaps a little more courageously), unfinished sentences (‘So I would only ...’) and overlaps (Yes, well, now you don’t have to be [sarcastic] – [I’m not] I’m only being realistic), anacolutha (‘And I’m in such a good mood, once again I ... it turned out once again ...’), repetitions (‘Thanks to everyone that helped, thanks to everyone that helped by offering advice ...’), corrections (‘... would like to put shoes on these two youn... promising musicians), and so on. Due to the economical use of time, turn taking is very rapid, and by using short sentences and repetition the moderators influence the listeners more efficiently.

Alenka Valh Lopert, Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru, Koroška cesta 160,
2000 Maribor
E-pošta: alenka.valh@uni-mb.si